

Глиняна Катерина Михайлівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БАТЬКІВ ЗА ШКОДУ ЗАВДАНУ ДІТЬМИ

В юридичній літературі виникнення цивільно-правової відповідальності пов'язується, перш за все, із порушенням охоронюваних законом майнових прав та інтересів фізичних або юридичних осіб і полягає у відшкодуванні завданої шкоди чи поновленні порушеного стану. Тому цивільно-правова відповідальність, як правило, носить майновий характер і застосування цивільно-правових заходів призводить до зменшення майнової сфери правопорушника. Таким чином, цивільно-правова відповідальність настає лише після порушення цивільних прав та обов'язків, і тільки за наявності останніх може йтися про відповідальність. Якщо ж суб'єкт не наділений сукупністю таких прав та обов'язків, то неможливе і їхнє порушення, а отже, відсутні підстави притягнення особи до відповідальності.

Підставою для застосування до порушника цивільних прав заходів цивільно-правової відповідальності є скоєння цією особою правопорушення, що містить певні об'єктивні елементи (наявність майнової шкоди, протиправність поведінки, а також причинний зв'язок між ними) та суб'єктивний елемент – наявність вини заподіювача шкоди (у вигляді наміру або необережності). Тобто дії особи повинні містити склад цивільного правопорушення, під яким розуміється сукупність тих загальних, типових умов, наявність яких необхідна для покладення відповідальності на порушника цивільних прав та обов'язків, і які в різних варіантах зустрічаються при будь-якому цивільному правопорушенні.

Питання про наявність прав і обов'язків як умови цивільно-правової відповідальності важливе під час визначення безпосереднього суб'єкта відповідальності. Це має значення у випадках відшкодування шкоди, завданої неповнолітніми дітьми, оскільки відшкодуванням шкоди покладається законом не на заподіювача шкоди, а на інших осіб – батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників.

Результат протиправних дій прямо чи побічно відображається на об'єкті правопорушення, тобто на тих суспільних відносинах, що охороняються державою і які опинилися в якості предмета посягання. Звідси випливає, що шкідливий результат протиправної дії – обов'язкова ознака складу кожного правопорушення. Не шкідливих протиправних дій

(бездіяльності) бути не може. Єдине, на чому варто наголосити – цивільна відповідальність залежить від факту завданої шкоди. Отже, встановлення факту нанесеної дитиною третій особі шкоди є однією з умов відповідальності батьків.

Батьки безпосередньо шкоди потерпілому не завдають, їхній обов'язок її відшкодування полягає не тому, що вони її завдали, а в тому, що не виконали свого правового обов'язку з виховання дітей та нагляду за ними, а це сприяло скоєнню неповнолітнім правопорушення. Таким чином проявляється наступна умова притягнення їх до відповідальності – протиправність поведінки. Відповідальність за шкоду, завдану неповнолітніми, настає за наявності протиправності як у діях самих заподіювачів шкоди, так й у поведінці осіб, зобов'язаних здійснювати нагляд за ними: протиправність поведінки дітей виражається в заподіянні ними шкоди, а протиправність поведінки осіб, зобов'язаних виховувати дітей і здійснювати за ними належний нагляд, – в невиконанні цього обов'язку.

Відповідальність батьків за шкоду, завдану їхніми неповнолітніми дітьми, в жодному разі не можна віднести до сфери «безвинної відповідальності». Розглядаючи вину батьків як необхідну умову їхньої юридичної відповідальності, більшість науковців підкреслює: «Юридична відповідальність батьків можлива за наявності тих самих, умов, що породжують юридичну відповідальність загалом. Юридична відповідальність батьків не є винятком і допустима лише за протиправної поведінки батьків». При цьому провина завжди проявляється в конкретній формі, адже виховання дитини – процес складний і багатогранний, що вимагає турботи батьків та осіб, які їх замінюють. Тому при вирішенні будь-якої суперечки, пов'язаної з вихованням дітей, з'ясовується, як виконувалися батьківські обов'язки. Отже, відповідальність за шкоду, завдану неповнолітніми, покладається на батьків лише за умови їхньої провини в неналежному вихованні і нагляді за дитиною. Під провиною батьків мається на увазі нездійснення необхідного нагляду за неповнолітнім у момент завдання шкоди і безвідповідальне ставлення батьків до їхнього виховання або ж неправомірне виконання батьками своїх прав по відношенню до дітей, результатом чого стала неправильна поведінка, потурання хуліганським діям, бездоглядність дітей, відсутність до них уваги тощо. Розкриваючи зміст провини батьків у зазначених деліктах, З. Чечоткіна звернула увагу, що «провина батьків у випадку завдання їхніми дітьми матеріальної шкоди може виразитися, крім того, в безвідповідальному ставленні до виконання обов'язку з утримання дітей» [1, с. 25].

Таке бачення поведінки батьків заслуговує на увагу, і звичайно, повинно враховуватися при притягненні батьків до відповідальності, зокрема при встановленні їхньої вини.

Тобто провина батьків зводиться до нездійснення належного нагляду за дитиною, безвідповідального ставлення батьків до виховання дитини, що включає і неналежне утримання, результатом чого стала неправомірна поведінка дитини, яка спричинила завдання шкоди третім особам.

У цивілістичній літературі домінує концепція, за якою форма провини правопорушника не впливає на обсяг його матеріальної відповідальності: незалежно від того, чи скоїв він протиправну дію навмисно, чи з необережності – зобов'язаний відповісти за її шкідливі наслідки повною мірою. Цивільне законодавство справді не приділяє такого значення різним формам провини, як це зазначено у кримінальному праві, де в ряді випадків за злочин, скоєний з необережності, передбачено менш суворе покарання, ніж за навмисний злочин. Однак, заподіювач шкоди відповідає за свою поведінку, і форма його провини для відшкодування шкоди значення не має. Та незважаючи на це, все ж таки слід сказати, що ступінь провини має суттєве значення, особливо у випадках, коли йдеться про відповідальність батьків за шкоду, завдану декількома неповнолітніми.

Наявність майнової шкоди є першою і неодмінною умовою, без якої взагалі не виникає відповідальності. Якщо наслідком протиправних дій стало заподіяння шкоди, то це повинно свідчити і про присутній причинний зв'язок між ними. Бездіяльність батьків у вихованні і нагляді за дітьми сама по собі майнової шкоди спричинити не може. Вона причинно пов'язана зі шкодою лише через дії дітей. Зв'язок цей виражається в тому, що невиконання чи неналежне виконання призводить до негідної поведінки дітей, яка, в свою чергу, є передумовою шкоди. Таким чином, хоча шкода виникає безпосередньо від дій дітей, але оскільки самі дії – результат бездіяльності батьків, то і заподіяна дітьми шкода – наслідок бездіяльності батьків. Даний ланцюг причинного зв'язку пов'язує пасивність батьків у вихованні дітей і нагляді за ними із завданою дітьми шкодою.

Література:

1. Четкіна З. Возмещение вреда, причиненного несовершеннолетними / З. Четкіна // Сов. юстиция. – 1974. – № 5.